

De Arbeidsinspectie maakt deel uit van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid

Arbeidsrisico's in het primair onderwijs
Basisonderwijs (BaO), Speciaal Basisonderwijs (SBaO),
(Voortgezet) Speciaal Onderwijs (V)SO

Arbeidsinspectie

Postbus 90801
2509 LV Den Haag
www.arbeidsinspectie.nl

Bestelnummer 643
versie februari 2009

De belangrijkste arbeidsrisico's in het primair onderwijs

Deze brochure vertelt u meer over de belangrijkste arbeidsrisico's in het primair onderwijs (PO). U kunt lezen wat u daarvoor moet regelen en waar de Arbeidsinspectie bij controles op zal letten. Investeren in goede arbeidsomstandigheden draagt bij aan het gezond houden van uw werknemers/leerlingen en uw organisatie.

In het primair onderwijs hebben de belangrijkste arbeidsrisico's te maken met:

- **psychosociale arbeidsbelasting** pagina 12
- **binnenmilieu op basisscholen** pagina 17
- **fysieke belasting** pagina 19

De Arbeidsinspectie controleert tijdens een inspectie specifiek op een of meer van deze arbeidsrisico's. Met deze brochure kunt u zich hier goed op voorbereiden. Op andere risico's inspecteert de Arbeidsinspectie alleen als daar een concrete aanleiding voor is.

In het eerste deel van deze brochure kunt u lezen:

- welke verplichtingen u als werkgever heeft;
- hoe een inspectie verloopt.

In het tweede deel vindt u:

- de belangrijkste arbeidsrisico's in uw branche uitgewerkt;
- de inspectienormen per arbeidsrisico;
- verwijzingen naar bestaande instrumenten en hulpmiddelen om aan de regels te voldoen.

Arbocatalogus primair onderwijs

Op het moment dat deze brochure werd geschreven, werd nog gewerkt aan de arbocatalogus Primair Onderwijs. In 2009 zal deze catalogus verschijnen. Daarin kunt u meer lezen over oplossingsrichtingen voor de aanwezige risico's.

Veiligheid en gezondheid, uw zorg

Als werkgever moet u een zo goed mogelijk arbeidsomstandighedenbeleid voeren. Daarvoor organiseert u het werk zo dat dit geen nadelige invloed heeft op de veiligheid of de gezondheid van uw werknemers en leerlingen.

Positie van de leerlingen

Het onderwijs bereidt leerlingen voor op het verwerven van een plaats in de maatschappij. Daarnaast worden in de schoolperiode de kennis, de houding en het gedrag met betrekking tot veilig en gezond werken grotendeels gevormd. Het is dus belangrijk om leerlingen te laten zien wat veilig en gezond werken is.

RI&E en plan van aanpak

Het is belangrijk om kennis te hebben van de risico's. U kunt dan gericht zoeken naar oplossingen om de arbeidsomstandigheden te verbeteren. Dit doet u aan de hand van een risico-inventarisatie en -evaluatie (RI&E). Daarin wordt onder andere aandacht besteed aan leerlingen met betrekking tot voorlichting, instructie en toezicht. Een RI&E is verplicht voor elke organisatie.

Met de resultaten van de RI&E stelt u een plan van aanpak op. Dit kunt u zelf doen of uitbesteden aan een derde partij. Voor de sector primair onderwijs is een erkende branchespecifieke RI&E beschikbaar (kijk op www.arbomeester.nl). U bent verplicht uw RI&E en het plan van aanpak te laten toetsen. Dit kan door een gecertificeerde deskundige die aan uw organisatie is verbonden of door een gecertificeerde arbodienst. Daarnaast raden we u aan jaarlijks het plan van aanpak te evalueren met uw medewerkers of een vertegenwoordiging daarvan. Op basis van deze bespreking actualiseert u jaarlijks het plan.

In het plan van aanpak beschrijft u:

- welke verbeteringen u wilt doorvoeren;
- welke verbeteringen prioriteit hebben;
- wanneer de verbeteringen uitgevoerd moeten zijn;
- wie verantwoordelijk is voor de uitvoering.

Voor het aanpakken van verbeteringen gelden de volgende uitgangspunten:

- Risico's moeten zoveel mogelijk aan de bron worden weggenomen (bijvoorbeeld: met betrekking tot vermindering van de werkdruk moet u de taken zo evenwichtig mogelijk verdelen over de functies en personeelsleden).
- Kunt u de risico's niet aan de bron wegnemen, dan neemt u maatregelen die voor alle werknemers gunstig zijn (u creëert bijvoorbeeld een zo optimaal mogelijke werkomgeving of veilige leeromgeving voor personeelsleden en leerlingen).

- Soms zijn algemene maatregelen niet mogelijk of (nog) niet voldoende. Dan moet u als werkgever individuele maatregelen nemen (bijvoorbeeld rekening houden met de individuele belastbaarheid van elk personeelslid).

Deze aanpak staat bekend als de arbeidshygiënische strategie.

Meer informatie over oplossingen voor de geïnventariseerde risico's vindt u ook in de arbocatalogus Primair Onderwijs.

Uitzendkrachten

Als u een uitzendkracht wilt inhuren, moet u dat deel van uw RI&E dat gaat over het werk van de uitzendkracht op tijd naar het uitzendbureau sturen. Op deze manier informeert u tijdelijke medewerkers over de risico's die samenhangen met het werk en de zorg die uw organisatie daaraan besteedt.

De Arbeidsinspectie bij u op bezoek

Hoe verloopt een inspectie?

De Arbeidsinspectie inspecteert uw arbeidsomstandighedenbeleid op basis van de Arbowet en -regelgeving. Aan het begin van de inspectie zal de inspecteur meestal vragen of een lid van de (gemeenschappelijke) medezeggenschapsraad (g)mr bij de inspectie aanwezig wil zijn. De (g)mr heeft op basis van de wet dit vergezelsrecht. Bovendien heeft de (gemeenschappelijke) medezeggenschapsraad het recht om een gesprek met de inspecteur te vragen zonder dat u als werkgever daarbij aanwezig bent.

Voor verder advies- en instemmingsrecht van de (g)mr met betrekking tot arbeidsomstandigheden kunt u de Wet medezeggenschap op scholen raadplegen.

De inspectie verloopt als volgt:

- De inspecteur kijkt op de werkplek hoe u de regels van de belangrijkste risico's naleeft.
- De inspecteur bespreekt zijn bevindingen met u of degene die u mag vertegenwoordigen. Het kan zijn dat u aan alle verplichtingen voldoet. Het kan ook zijn dat u dat niet of in onvoldoende mate doet, waardoor nadere afspraken over naleving worden gemaakt.
- De inspecteur legt geconstateerde overtredingen schriftelijk vast. Dit kan in de vorm van een waarschuwing of een eis. Bij sommige overtredingen kan de inspecteur direct een boeterapport opmaken.

Deze brochure gaat over de belangrijkste risico's in uw sector. Mogelijk gelden er voor uw organisatie nog andere risico's. Ook deze risico's moet u in de RI&E en het plan van aanpak opnemen. U moet maatregelen nemen om deze risico's weg te nemen of te verminderen.

U voldoet niet of onvoldoende aan de verplichtingen

De Arbeidsinspectie hanteert als uitgangspunt: 'hard waar het moet, zacht waar het kan'. In de praktijk werkt dat als volgt. Een inspecteur kijkt bij een overtreding naar het gevaar en naar de algemene situatie in de onderwijsinstelling. Gaat het om een overtreding met groot gevaar voor werknemers en/of leerlingen, dan zal hij altijd formeel handhaven, ongeacht de situatie in uw onderwijsinstelling. Gaat het om een overtreding zonder direct gevaar, dan kijkt een inspecteur of de arbeidsomstandigheden en het arbobeleid in het algemeen goed zijn geregeld. Als dat zo is, dan krijgt u als werkgever de gelegenheid de overtreding(en) zelf snel op te lossen. Als dat niet zo is, dan geeft de inspecteur een waarschuwing of stelt een eis. U krijgt een waarschuwing als direct uit de wet blijkt wat u moet doen om de overtreding op te heffen. U krijgt een eis als de wet niet precies aangeeft wat u moet doen om de overtreding op te heffen. De Arbeidsinspectie geeft in deze eis aan wat u precies moet doen om aan de wettelijke verplichting te voldoen. Na een waarschuwing of een eis krijgt u tijd om de overtreding op te heffen. Daarna kan de inspecteur controleren. Is de overtreding niet op tijd opgeheven, dan kunt u alsnog een boete krijgen.

Bij bepaalde overtredingen krijgt u direct een boete. De inspecteur kan het werk (gedeeltelijk) stilleggen totdat de overtreding is opgeheven. Hoe hoog de boete is, hangt af van de ernst van de overtreding en de omvang van uw organisatie. Kleine organisaties betalen minder dan grote. Boetes naar aanleiding van een ongeval zijn hoger dan voor 'gewone' overtredingen.

De inspecteur legt de werkzaamheden stil als hij vindt dat er ernstig gevaar is voor personen. Dit kan bijvoorbeeld als er bij een verbouwing sprake is van asbestbesmetting. De inspecteur heft een stillegging op als het gevaar weg is.

Werknemer

Een klein aantal voorschriften is rechtstreeks gericht op werknemers. Bijvoorbeeld over het veilig gebruik van machines en over het gebruik van persoonlijke beschermingsmiddelen (pbm's). Uiteraard zijn de werknemers verplicht deze voorschriften op te volgen. Als ze dat niet doen, kan de werknemer een sanctie krijgen.

Leerlingen

Soms doen leerlingen werkzaamheden die te vergelijken zijn met die van de werknemers. Dan vallen de leerlingen ook onder de Arbeidsomstandighedenwet. Op die manier krijgen ze dezelfde bescherming als de werknemers. Leerlingen kunnen geen sancties krijgen. De school zelf kan wel regels stellen. Als een leerling zich daar niet aan houdt, kan hij een sanctie krijgen. Of deze regels nageleefd worden, is een onderdeel van de relatie tussen docent en leerling.

Wat u nog meer moet weten

Voorlichting, instructie en toezicht

Als werkgever bent u verplicht uw werknemers voor te lichten over de risico's die het werk met zich meebrengt. Ook moet u hen instrueren over de maatregelen die deze risico's beperken of wegnemen. Voorlichting en instructie zijn belangrijke maatregelen om ongevallen en verzuim in uw onderwijsinstelling te voorkomen of te beperken.

U moet er bovendien op toezien dat de instructies en voorschriften worden nageleefd. Uw werknemers hebben daarin ook een eigen verantwoordelijkheid. Zij moeten met de nodige voorzichtigheid en zorgvuldigheid handelen en instructies opvolgen. De Arbeidsinspectie kan uw werknemer een boete geven als hij zich schuldig maakt aan ernstige overtredingen. Maar de werknemer moet dan wel kunnen weten, op grond van voorlichting of opleiding, dat het om een overtreding van de wet gaat.

Preventiemedewerker

Iedere onderwijsorganisatie moet een preventiemedewerker aanstellen of iemand binnen de organisatie de preventietaken laten uitvoeren. De eisen waaraan de preventiemedewerker moet voldoen, vloeien voort uit de RI&E. Deze medewerker speelt een belangrijke rol bij het maken van de RI&E en het plan van aanpak. Ook kan hij voorlichting geven over arbeidsomstandigheden aan de (andere) werknemers en eventuele ongevallen in de organisatie mee onderzoeken.

Bedrijfshulpverlening

De Arbeidsinspectie kan ook inspecteren op de organisatie van de Bedrijfshulpverlening (BHV). Dit is onderdeel van uw RI&E en het plan van aanpak. Hierin moet rekening worden gehouden met zowel de werknemers als het aantal leerlingen. Een aantal zaken moet u in ieder geval op orde hebben. Zo moet een aantal werknemers zijn opgeleid als bedrijfshulpverlener. Ook moeten vluchtwegen duidelijk zijn aangegeven en vrij toegankelijk zijn. Verder moet u ontruimingsoefeningen houden en aansluiten bij de eisen die in de gebruiksvergunning zijn gesteld.

Systeeminspectie

Het kan zijn dat de manier waarop u uw zorg voor arbeidsomstandigheden heeft georganiseerd, niet voldoende is. Wanneer de inspecteur dit vermoedt, doet hij in veel gevallen een systeeminspectie. Hij interviewt u, enkele van uw werknemers en eventuele leidinggevenden in uw organisatie. Na afloop bespreekt hij de resultaten met u. Deze resultaten kunnen leiden tot een eis. Daarna krijgt u de mogelijkheid om uw aanpak aan te passen.

Klachten

Soms krijgt de Arbeidsinspectie klachten over arbeidsomstandigheden in een organisatie. De Arbeidsinspectie neemt een klacht alleen in behandeling als deze komt van een werknemer (of een relatie of rechtshulpverlener van die werknemer) of een vakbond. Klachten of tips van anderen onderzoekt de Arbeidsinspectie in principe niet, tenzij er sprake lijkt te zijn van ernstig gevaar voor personen.

Ongevallen

Ernstige ongevallen moet u bij de Arbeidsinspectie melden. Het gaat om arbeidsongevallen die leiden tot opname in een ziekenhuis of blijvend letsel of om dodelijke ongevallen. De Arbeidsinspectie voert dan een onderzoek uit. Op www.arbeidsinspectie.nl vindt u het telefoonnummer waar u arbeidsongevallen kunt melden.

Een meldingsplicht geldt ook bij ernstige ongevallen van leerlingen, voor zover het gaat om verrichtingen vergelijkbaar met de beroepspraktijk. Ongevallen bij sport en spel onderzoekt de Arbeidsinspectie niet. Deze ongevallen hoeven ook niet te worden gemeld.

Beroepsziekten

Als er beroepsziekten binnen uw organisatie zijn, dan meldt uw bedrijfsarts dit aan het Nederlands Centrum voor Beroepsziekten.

Uw sector, het primair onderwijs

Er zijn in Nederland ongeveer 7.500 basisschoolinstellingen, waaronder ongeveer 400 SBaO-scholen (Speciaal Basisschool Onderwijs). Deze scholen vallen onder de Wet op het primair onderwijs (WPO) en hebben als overkoepelend orgaan de PO-Raad. Daarnaast zijn er ongeveer 330 (V)SO scholen (Speciaal Onderwijs en Voortgezet Speciaal Onderwijs) die vallen onder de Wet op de Expertisecentra (WEC). Het overkoepelend orgaan van deze scholen is de WEC-Raad. Het (Voortgezet) Speciaal Onderwijs is, op basis van de problematiek, onderverdeeld in een viertal clusters.

Het gehele primair onderwijs telt ongeveer 175.000 medewerkers. Daarvan is ongeveer 90% vrouw. Er zijn ongeveer 1,6 miljoen leerlingen. De overheid bekostigt het primair onderwijs.

Na een daling van het ziekteverzuim in de afgelopen jaren, stijgt het verzuim op dit moment weer licht. De belangrijkste factor voor verzuim en instroom in de WAO/WIA is de werkdruk. De laatste jaren daalde het ziekteverzuim en de instroom in WAO/WIA. Dit is mede te danken aan het eerder gesloten arboplusconvenant. Dat is goed opgepakt door de scholen en diverse uitvoeringsinstanties, waaronder het Vervangingsfonds en Arboservicepunten.

Drie belangrijke arbeidsrisico's nader belicht

Dit deel van de brochure gaat dieper in op de belangrijkste arbeidsrisico's in het primair onderwijs:

- psychosociale arbeidsbelasting
- binnenmilieu op basisscholen
- fysieke belasting

U kunt lezen wat het arbeidsrisico is, wat de gevolgen kunnen zijn voor de gezondheid en veiligheid van uw werknemers en leerlingen, en wat u moet regelen om dit te voorkomen. Hier zal de Arbeidsinspectie bij inspecties op letten. Aan het eind vindt u verwijzingen naar bestaande instrumenten en hulpmiddelen die u helpen om aan de regels uit de Arbwet te voldoen.

Hoe zijn de belangrijkste risico's bepaald?

De Arbeidsinspectie heeft de belangrijkste arbeidsrisico's in uw sector bepaald aan de hand van:

- cijfers van aandoeningen die door het werk worden veroorzaakt (beroepsziekten);
- instroomcijfers van de WAO en WIA;
- inschattingcijfers door de Arbeidsinspectie;
- overleg met de sociale partners.

Psychosociale arbeidsbelasting

Psychosociale belasting komt in de onderwijssector relatief veel voor. Dit is vaak het gevolg van werkdruk en ongewenst gedrag zoals agressie en geweld en pesten. Veel werknemers hebben hiermee te maken. Uiteindelijk kan psychosociale belasting leiden tot psychosociale overbelasting. Daardoor kunnen werknemers hun werk niet goed meer doen en kunnen ze ziek worden.

Werkdruk

Werkdruk is een risico voor werknemers en niet voor leerlingen. In uw sector is werkdruk een belangrijke veroorzaker van ziekte en arbeidsongeschiktheid. Als de werkdruk (en dus de psychische, emotionele belasting) toeneemt, wordt de kans dat uw werknemers last krijgen van werkstress groter.

Wat zijn de risico's?

Werknemers in het onderwijs hebben regelmatig een te hoge werkdruk. Dat komt onder andere door de pieken en dalen in de hoeveelheid werk, de contacten in het werk, agressie en de zwaarte van het werk. Hierdoor kunnen uiteindelijk chronische stressklachten ontstaan. Deze werkgerelateerde stressklachten kunnen, als iemand onvoldoende kan herstellen, leiden tot negatieve lichamelijke en sociale gevolgen en psychische aandoeningen. Voorbeelden hiervan zijn burn-out, overspannenheid, depressie of andere stressstoornissen. Hierdoor ontstaat vaak langdurig verzuim en kans op arbeidsongeschiktheid. Dat heeft weer als gevolg dat er allerlei andere problemen ontstaan in het primaire onderwijsproces. Bijvoorbeeld zwaardere belasting voor de andere werknemers en veelvuldige wisseling van leerkrachten. Daarnaast zijn de sociale en economische kosten voor u en uw werknemers hoog.

Wat moet u doen?

Als werkgever heeft u de zorgplicht om de risico's van werkstress van uw werknemers te voorkomen. Dat betekent dat het voorkomen van werkdruk een plaats moet hebben binnen uw arbobeleid en dus ook in de risico-inventarisatie en -evaluatie. U kunt dit beleid eenvoudig opzetten met het volgende vijfstappenplan:

Stap 1

U kijkt in uw school waar werkdruk mogelijk een probleem is. Ga na of werknemers vaak te maken hebben met pieken en dalen in het werk, onder tijdsdruk moeten werken en of er sprake is van contacten in het werk die emotioneel belastend zijn.

Stap 2

Onderzoek de werkdruk in uw onderwijsinstelling uitgebreider. Dat kunt u bijvoorbeeld doen met de Schoolgezondheidsmeter (zie www.vfpf.nl).

Stap 3

Kies op basis van het onderzoek de maatregelen die nodig zijn om de werkdruk te verminderen. Betrek hier ook de werknemers bij. Als het nodig is, kunt u individuele werknemers wijzen op wat wel en niet kan als het gaat om hun eigen belasting. De voorgenomen maatregelen legt u vast in een plan van aanpak.

Stap 4

Voer de maatregelen uit. Om acceptatie te verhogen, is het belangrijk om snel resultaat te boeken. Begin daarom niet alleen met het doorvoeren van maatregelen die pas op termijn resultaat hebben, maar voer ook eenvoudige maatregelen door die direct resultaat hebben.

Stap 5

Ten slotte gaat u na of de maatregelen het beoogde effect hebben gehad. Op basis hiervan besluit u het beleid voort te zetten of te wijzigen en andere maatregelen te treffen.

Hoe inspecteert de Arbeidsinspectie?

Als er in uw organisatie sprake is van structurele werkstress, gaat de Arbeidsinspectie na of u actief beleid voert rondom psychische belasting. Hiervoor onderzoekt de inspecteur in welke mate de werkdruk in uw organisatie een risico is. Op basis van het onderzoek beoordeelt de inspecteur of uw beleidsvoering doelmatig is. Hij gaat na of de maatregelen voldoende passen en of de geplande maatregelen op tijd worden uitgevoerd. Als dat zo is, dan voldoet u aan de wet. Als dat niet zo is, zal de inspecteur u verplichten om alsnog de nodige stappen te zetten om aan de wet te voldoen.

Meer informatie

- ▶ Arbokennisportaal: www.arboportaal.nl
- ▶ Ministerie van Onderwijs Cultuur en Wetenschap: www.minocw.nl
- ▶ Schoolgezondheidsmeter (zie www.vfpf.nl).
- ▶ Arbocatalogus PO (in 2009 beschikbaar)

Verwijzingen naar de Arbowet en -regelgeving

- ▶ Arbowet, art. 3 en 5 en de memorie van toelichting bij de wet

Agressie en geweld

Agressie en geweld zijn in het onderwijs een belangrijke oorzaak van verzuim, arbeidsongeschiktheid en verloop van personeel. Het leidt tot werkstress en een grotere kans dat werknemers het werk niet meer aankunnen. Daarom is het belangrijk op tijd maatregelen te treffen.

Wat zijn de risico's?

Werknemers die te maken krijgen met agressie en geweld kunnen daardoor psychische gezondheidsproblemen krijgen. Bijvoorbeeld slapeloosheid, angst om naar het werk te gaan, posttraumatisch stresssyndroom (PTSS) en andere psychische klachten. Uiteindelijk kan dat leiden tot langdurig verzuim. Psychische klachten als gevolg van agressie en geweld worden in het onderwijs onderkend als een probleem. Als uw werknemers hierdoor minder productief zijn of het verzuim toeneemt, leidt uw onderwijsinstelling schade.

Wat moet u doen?

Uw onderwijsinstelling moet gericht zijn op het beschermen van werknemers tegen agressie en geweld en de nadelige gevolgen daarvan. Dit doet u aan de hand van een risico-inventarisatie en -evaluatie (RI&E). Voor het onderwijs is een branchespecifieke RI&E beschikbaar. De maatregelen die u neemt om de risico's te beperken, legt u vast, bijvoorbeeld in het plan van aanpak.

U kunt uw beleid op dit punt beoordelen aan de hand van de volgende vragen:

- Geeft u voorlichting en eventueel training over agressie en geweld?
- Heeft u protocollen voor werkzaamheden met risico op agressie en geweld?
- Is er een gedragscode of intentieverklaring?
- Is er een procedure voor melding en registratie van incidenten?
- Heeft u - waar nodig - materiële, bouwkundige en organisatorische maatregelen genomen, zoals alarmeringsmogelijkheden?
- Is er een regeling voor opvang, begeleiding en nazorg voor medewerkers die geconfronteerd zijn met agressie of geweld?
- Zijn er een vertrouwenspersoon, veiligheidscoördinator en een klachtencommissie?
- Wordt de dader altijd aangepakt en is er een sanctiebeleid?

Kunt u al deze vragen met 'ja' beantwoorden? Dan is uw organisatie op de goede weg om ongewenst gedrag tegen te gaan. U doet er goed aan deze zaken regelmatig te controleren en te bekijken of uw organisatie ze ook naleeft. U kunt hierbij gebruikmaken van de instrumenten die door arbo-vo (www.arbo-vo.nl) zijn ontwikkeld (bijvoorbeeld een schoolveiligheidsplan). Ook kunt u een veiligheidscoördinator aanstellen. Verder is het belangrijk dat u samen met de (gemeenschappelijke) medezeggenschapsraad een veiligheidsplan opstelt en uitvoert (CAO-PO, artikel 11.5).

Pesten en seksuele intimidatie

Het beleid tegen ongewenste omgangsvormen zoals pesten en seksuele intimidatie is voor het grootste deel hetzelfde als dat voor agressie en geweld. Een integrale aanpak van agressie en geweld, pesten en seksuele intimidatie verdient dan ook de voorkeur.

Hoe inspecteert de Arbeidsinspectie?

Als medewerkers in uw organisatie structureel te maken hebben met agressie en geweld, gaat de Arbeidsinspectie na of u actief beleid voert rondom agressie en geweld. De inspecteur interviewt enkele medewerkers om te onderzoeken hoe vaak en in welke mate zij te maken krijgen met agressie en geweld. Als blijkt dat de blootstelling een structureel karakter heeft, dan bekijkt hij of u inzicht heeft in het aantal incidenten. Dit betekent dat u een deugdelijke registratie moet bijhouden van de incidenten. Bovendien moeten de werknemers zijn voorgelicht over de risico's van agressie en geweld. Ook moeten zij weten wat ze moeten doen bij agressief en/of gewelddadig gedrag. Ten slotte moet er adequate opvang en nazorg zijn om slachtoffers van agressie en geweld op te vangen.

Binnenmilieu op basisscholen

Agressie en geweld tussen leerlingen

Het toezicht op uw beleid ten aanzien van agressie en geweld (sociale veiligheid) tussen leerlingen onderling is primair het aandachtsveld van de Onderwijsinspectie. Als het nodig is, kunt u hiervoor de vertrouwensinspecteur van de Onderwijsinspectie inschakelen. Als dat mogelijk is, werken de Arbeidsinspectie en de Onderwijsinspectie samen bij het toezicht op agressie en geweld.

Meer informatie

- ▶ Centrum School en Veiligheid: www.schoolenveiligheid.nl
- ▶ Veilig in en om school: www.vios-amsterdam.nl
- ▶ Arbokennisportaal www.arboportaal.nl
- ▶ Ministerie van Onderwijs Cultuur en Wetenschap: www.minocw.nl
- ▶ Arbo-VO www.arbo-vo.nl
- ▶ Vervangingsfonds/Participatiefonds www.vfpf.nl
- ▶ Arbocatalogus Primair Onderwijs (in 2009 beschikbaar)
- ▶ Veilige publieke taak: www.minbzk.nl

Verwijzingen naar Arbowet- en regelgeving

- ▶ Arbowet, art. 3 en 5 en de memorie van toelichting bij de wet

Recente onderzoeken van diverse GGD'en, de TU Eindhoven en TNO Bouw en Ondergrond laten zien dat vooral in oude scholen en noodlokalen de kwaliteit van het binnenmilieu niet goed is. Door slechte ventilatie ontstaan hoge CO₂-concentraties en verontreiniging van het binnenmilieu door ziektekiemen en allergenen. Daarnaast hebben docenten en leerlingen last van te hoge of te lage temperaturen door onvoldoende ventilatie.

De samenleving heeft regelmatig aandacht gevraagd voor deze problematiek. Dat heeft in 2008 geleid tot een kabinetsvisie 'binnenmilieu basisscholen'. Daarin staan doelstellingen om het binnenmilieu op basisscholen te verbeteren. Deze doelstellingen houden onder andere in:

binnen 5 jaar:

- moet een bewustwordingsproject inclusief het bieden van een handelingsperspectief afgerond zijn;
- heeft elke school een informatiepakket, een CO₂-meter en een beknopt bouwtechnisch advies gekregen.

binnen 15 jaar:

- moet de luchtverversing in elk lokaal voldoen aan het kwaliteitsniveau zoals dat in de nieuwbouweisen van het Bouwbesluit staat;
- is 's zomers de temperatuur in elk schoollokaal beheersbaar.

Wat zijn de risico's?

Als iemand blootgesteld wordt aan te hoge CO₂-concentraties en verontreiniging van het binnenmilieu door ziektekiemen en allergenen (biologische agentia) kunnen gezondheidsrisico's ontstaan. Bijvoorbeeld:

- hoofdpijn, vermoeidheid, sufheid (toenemend in de loop van de dag);
- slijmvliesirritaties en andere sickbuildingklachten;
- onnodige overdracht van infectieziekten via de lucht;
- verergering van allergieën;
- extra belasting van kinderen en leerkrachten die astma hebben.

Daarnaast heeft een ongezond binnenmilieu een negatieve invloed op het leerproces.

Wat moet u doen?

Allereerst moet u de problemen inventariseren. Daarvoor schakelt u een deskundige (GGD) in. Vervolgens moet een plan van aanpak leiden tot het nemen van de nodige maatregelen.

Mogelijke maatregelen zijn:

- installeren of aanpassen van de luchtverversingsinstallatie;
- onderhouden van de luchtverversingsinstallatie;
- reiniging van de schoollokalen optimaliseren;

- als alleen natuurlijke ventilatie aanwezig is, een CO₂-meter installeren en een ventilatieschema opstellen;
- medewerkers voorlichten en instrueren over mogelijke risico's en gebruik van de ventilatievoorzieningen;
- toezicht houden op het juiste gebruik van de voorzieningen.

Hoe inspecteert de Arbeidsinspectie?

Bij een inspectie wordt nagegaan of:

- in de RI&E het binnenmilieu is beoordeeld;
- u vervolgens de nodige maatregelen heeft genomen om de blootstelling aan CO₂ en biologische agentia te beperken zodat er geen gezondheidsschade ontstaat.

Meer informatie

- ▶ www.senternovem.nl (project frisse scholen)
- ▶ www.vrom.nl
- ▶ www.frissescholen.nl

Verwijzingen naar Arboret en -regelgeving

- ▶ Arboret, hoofdstuk 6, afdeling 1
- ▶ Beleidsregel 6.2
- ▶ Arboret, hoofdstuk 4, afdeling 9

Fysieke belasting

Fysieke belasting is de belasting die het houding- en bewegingsapparaat van mensen ondervindt tijdens lichamelijke arbeid. Fysieke belasting op zich is niet bedreigend voor de gezondheid, fysieke overbelasting wel. Fysieke overbelasting kan namelijk leiden tot klachten aan het bewegingsapparaat, gezondheidsschade en zelfs tot uitval uit het arbeidsproces. Overbelasting kan ontstaan bij tillen, duwen en trekken, maar ook bij repeterende bewegingen en het innemen van een verkeerdewerkhouding. Vaak zit de oorzaak in een niet goed ingerichte werkplek.

Wat zijn de risico's?

De risico's op fysieke overbelasting kunnen verschillend zijn voor personeel en leerlingen.

Voor het personeel zijn een ongunstige werkhouding (bijvoorbeeld door in gebogen houding te werken aan de tafel van de leerling), de werkplekinrichting en het werken met beeldschermen: de voornaamste risico's. Voor het personeel in het speciaal onderwijs en het basisonderwijs kan fysieke overbelasting ontstaan doordat de leerlingen (soms met lichamelijke beperkingen) getild moeten worden.

In het basis- en speciaal onderwijs veroorzaken vooral aandoeningen aan het houding- en bewegingsapparaat het ziekteverzuim en langdurige uitval. Rugklachten en klachten aan de arm, nek en schouder komen het meeste voor. Er is sprake van een beroepsziekte als deze aandoeningen - mede - door het werk veroorzaakt worden.

Tillen, duwen, trekken

Voor medewerkers in het onderwijs kan lichamelijke inspanning bij het verplaatsen en verzorgen van kinderen klachten veroorzaken. Denk hierbij aan het tillen van kleine kinderen uit de stoeltjes of rolstoelen. Ook het verplaatsen van toestellen voor gymlessen kan fysiek zwaar zijn.

De lessen lichamelijke opvoeding (gymlessen) worden vaak door de leerkrachten zelf gegeven. Ook hier moeten risico's op fysieke overbelasting door te zwaar duwen of trekken en tillen voorkomen en beperkt worden.

Werkplek en werkhouding

De inrichting van een werkplek (bijvoorbeeld een leslokaal) kan de oorzaak zijn van een ongunstige werkhouding. De werkplek moet u daarom zo inrichten dat een werknemer zijn taken in een goede werkhouding kan uitvoeren (ergonomische inrichting). Het lichaam moet optimaal ondersteund worden, op de juiste werkhoogte, met alle materialen en producten binnen handbereik en met voldoende voet- en beenruimte. Dit geldt voor zittend en staand werk. Vooral als de leerkracht lesgeeft, moet hij beschikken over een goed instelbare stoel.

Beeldschermwerk

Steeds meer werknemers in het onderwijs werken met beeldschermen. Aan beeldschermwerk zijn specifieke risico's voor de gezondheid verbonden. Klachten aan Arm, Nek en Schouder (KANS, voorheen RSI) kunnen het

gevolg zijn. Om deze risico's te verminderen en het liefst te voorkomen, worden er in de arbeidsomstandighedenwetgeving eisen gesteld aan het beeldschermwerk.

Bij het inrichten van beeldschermwerkplekken in een kantoorruimte of een leslokaal moet rekening gehouden worden met de regelgeving in de Arbeidsomstandighedenwet. Zowel personeel als leerlingen moeten schriftelijk of digitaal voorlichting krijgen over KANS (RSI).

Wat moet u doen?

Als werkgever organiseert u het werk zo dat de gevaren voor de veiligheid en gezondheid van de werknemer door fysieke overbelasting worden voorkomen of zoveel als mogelijk worden beperkt. Dit doet u aan de hand van een risico-inventarisatie en -evaluatie (RI&E). U kunt hierbij gebruikmaken van informatie en producten die ontwikkeld zijn vanuit de sector. Per dienst of afdeling brengt u in kaart in welke mate medewerkers fysiek belast worden. Bij overbelasting legt u vast welke oplossingen hiervoor zijn en wanneer u deze invoert.

Dit betekent in de praktijk:

- Als het personeel of leerlingen met beeldschermen werken, moeten de werkplekken voldoen aan de ergonomische criteria. Als langer dan twee uur achter elkaar met een laptop wordt gewerkt, moeten een los toetsenbord en een losse muis beschikbaar zijn.
- De werkplekken van personeel en leerlingen zijn ergonomisch ingericht. Dus met optimale ondersteuning van het lichaam en op de juiste werkhoogte (bij wisselende taken en/of groepen leerlingen zijn de werktafel en stoel in hoogte verstelbaar).
- Materialen, hulpmiddelen en producten zijn binnen handbereik en er is voldoende voet- en beenruimte tijdens het uitvoeren van werkzaamheden.
- Personeel en leerlingen moeten gebruik kunnen maken van hulpmiddelen om fysieke overbelasting te voorkomen.
- Er zijn voldoende hulpmiddelen beschikbaar om zwaar tillen, duwen en trekken te voorkomen.
- Langdurig bukken en hurken, knielen of in een statische gebogen houding werken, moeten voorkomen worden, net als op de vloer zitten en werken met geheven armen.
- Leerkrachten beschikken over een voldoende fysieke gesteldheid (en bevoegdheid) om gymlessen te geven.

Hoe inspecteert de Arbeidsinspectie?

Bij een inspectie wordt bekeken of:

- de werkplekken waar met beeldschermen wordt gewerkt, ergonomisch zijn ingericht;
- de afmetingen van werkplekken waar kantoorwerk wordt gedaan voldoen aan de normen;
- de werkplekken binnen leslokalen ergonomisch zijn ingericht;
- er sprake is van handmatig hanteren van lasten. Dit kan door tillen of duwen en trekken;
- er voorlichting en instructie gegeven is over onder andere het werken met beeldschermen, het handmatig hanteren van lasten en werkplekinrichting.

Bij eventuele tekortkomingen onderzoekt de inspecteur of de risico's van fysieke belasting zijn opgenomen in de RI&E en in het plan van aanpak.

Als er sprake is van handmatige arbeid, tillen, duwen of trekken, gebruikt de inspecteur een standaard beoordelingsmethode. Voor de beoordeling wordt de Arboret- en regelgeving als uitgangspunt genomen.

Meer informatie

- ▶ www.arboservicepuntbve.nl
- ▶ www.onderwijs.nl
- ▶ www.szw.nl: rapport "leren zonder last"
- ▶ www.vfpf.nl
- ▶ www.ergocoaches.nl

Verwijzingen naar Arboret- en regelgeving

- ▶ Fysieke belasting algemeen: Arboretluit art. 5.2. en 5.3
- ▶ Werkplekinrichting: Arboretluit art. 5.4 met bijbehorende beleidsregels
- ▶ Voorlichting handmatig hanteren van lasten: Arboretluit, artikel 5.5

Colofon

Deze brochure is ontwikkeld in opdracht van de Arbeidsinspectie, 2009.

Disclaimer

In deze brochure staan belangrijke arbeidsrisico's in de scheepsbouw en -reparatie, de branche waartoe uw bedrijf behoort. U kunt lezen hoe de Arbeidsinspectie op deze risico's inspecteert. Mogelijk zijn niet al deze risico's in uw bedrijf aan de orde, dan is dat deel van de tekst niet op u van toepassing. Is er in uw bedrijf sprake van risico's die niet in deze brochure zijn genoemd, dan moet u deze risico's ook opnemen in de RI&E en het plan van aanpak. Ook moet u maatregelen nemen om deze risico's weg te nemen of te verminderen. De regels waar het in deze brochure over gaat zijn bestaande regels. Meer informatie vindt u op www.arbeidsinspectie.nl en www.arbonieuwestijl.nl. Het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid is niet verantwoordelijk voor informatie op websites van derden waarnaar in deze brochure wordt verwezen. Aan de tekst van deze brochure kunnen geen rechten worden ontleend.

In deze brochure gaat het over arbeidsrisico's die relevant zijn in uw branche. Het feit dat bijvoorbeeld werken in besloten ruimten als risico genoemd wordt betekent: de ervaring in uw branche leert dat er zich situaties kunnen voordoen waarbij, door blootstelling aan dit type gevaar, er een kans is op gezondheidsschade.

Nadere informatie

U kunt deze brochure in digitale vorm vinden op www.arbeidsinspectie.nl. Daar vindt u ook meer informatie over de verwijzingen naar bestaande instrumenten en hulpmiddelen in deze brochure. Alle Arboret- en regelgeving vindt u op www.overheid.nl. Op www.arboportaal.nl vindt u aanvullende informatie over arbeidsomstandigheden. Extra exemplaren van deze brochure zijn aan te vragen via Postbus 51 tel. 0800-8051 of www.postbus51.nl